ГНАТ ХОТКЕВИЧ.

Що бачила скеля.

Над морем, над вічно-шумливим, що з гомоном плеще і плеще в усі свої боки, на самій дорозї оттій, де птиці усі спочивають, у вирій летючи — з давнїх-давен, із того самого часу, як стали і небо і море від сонця сьміятись, стоїть непорушная скеля. Невпинно, що дня, що часу і в кождіський найменчий момент розлива неспокійнеє море всї власні хвилї по грудях міцних стїн скелї і ловить їх знову запінені в чисті обійми могутні, а потім знов кидає й кидає вверх і тріпочеть ся геть навкруги снїжно-білою піною. І так там од віку хвилюєть ся море, нїколи воно не спочине од працї тої безугавної,— а скеля стоїть і стоїть все над морем, спокійно приймаючи і серебро морських хвиль і поцїлунок палкий від жагливого променя сонця палючого. Пишно-прекрасна сама і щедро убрана в усякії колїри й фарби — як без кінця рівнодушно глядить вона на красоти величнього моря, нїби уваги зовсїм не звертає, хоч про те біля неї оттут найчудовнїйше море. Мов усї свої сили і змоги зібрало воно на се місце і тут показать захотїло всю міць, всю чарівную владу привабних роскошів своїх. Навіть птиці привичні, ті самі птиці, що бачуть істотам другим недоступні малюнки — навіть птиці злїтались над вечір сюди, щоб сївши на самому краї високої скелї дивитись, дивитись на роскіш блискучого моря, на смугу оту, що єднає далеко-далеко і море і небо...

І от одним вечером гарним, коли неспокійнеє сонце, втомившись нарештї в останнє купало промінє своє в позолочених гребінях моря,— на скелю оту позлїтали ся птиці морські, аби посидїти

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

над моря безоднею і подивитись, як сонце ховаєть ся ген у сутозлотую хмару. Чайки білі-білі укрили собою, мов снїгом блискучим камінє в низу біля самого моря; і притулили ся чорними плямами неповоротні баллани і усяка дрібная пташина обсїла навколо, а на самій вершинї, над краєм, над морем погордо сидїв альбатрос. Спустивши крило снїжно-біле, спокійно дивив ся він у темнозелені глибини і слухав, як хвиля далеко шумить у низу між камінєм, і иноді дзюбом він чистив перо. А море в низу безугайно взбігало шумливою юрбою хвиль на підніже скелине і білими шматками кидало в верх і одскочивши знов ворушило й гранило камінє своєю холодною грою... І почав говорить альбатрос:

— Розкажи ти нам, скеле, що сталось нове на тобі й під тобою за довгі часи, що лїтав я далеко у море?

— Нового? Нїчого нового не сталось тепер. Лише три чоловіка у море упало з того самого місця, де сидиш зараз ти.

— І?...

— І потопились, звичайно, бо — відомо — лїтать не уміють.

— Ну, і з чого-ж?

— Того я не знаю, — спокійно одмовила скеля.

— Безсилі вони взагалї, ті люди нїкчемні, — в роздумі казав альбатрос, — і лїтать не уміють і жити однаково... Сам убиває себе чоловік, а чому — невідомо.

— З безсилости все, — розгадала спокійная скеля.

Тиша над морем, на скелї повстала... В блакитному небі з'явила ся білая хмарка, в мент загорілась вона від жагливого сонця прощання, бризнула щедро розкішними фарбами кармазинових країв і попливла до заходу на зустріч коханому сонцю... В верх щось живе проповзло по ґранїтовій скелї, а камінцї покотились і булькнули в море...

— Позабав нас тепер оповіданєм, скеле, і роскажи, що за люди були то й чому вони кинулись у море?

Тихо вона почала...

— То був ранок — тихий, ясний, прозраний. Море ще спало, нїжно колишучи обширом всїм аж від краю до другого краю. Тут, над сагою блакитний туман уставав і легкомисними хвилями геть розходив ся він понад морем далеко-далеко; хвилї плескали ся в берег із розмовою ледве чутною — і в тому гомонї чуло ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніжне, легке пробудженнє, повне будучої сили й діяльности, повне лукавства й гнучких перегибів. Так прокидаєть ся сонечним ранком краса молодая в свойому дівочому ліжку... Як похопливо обіймуть її дорогі кружева — хочеть ся кожній мережці тулити ся всій до того запашного упругого тіла; ніжить її теплим пухом коштовна шовковая ковдра, а всї пахучі квітки посхилялись, привітно киваючи їй голівками своїми... І, потягнувши ся солодко, щулить очиці вона перед промінем сонця свавольним і жартобливо висовує білую ніженьку з під укривала роскішного, щоби потім сховати її спішним рухом від прохолоди ранїшньої...

— Ще не прокинулось сонце, ще довгокрилая ластівка не полетїла над морем, не заклектїв і орел, здобич свою виглядаючи, а вже зобачила я ген, далеко-далеко від моря спішно ішов чоловік — квапив ся мабуть він, щоб іще до сходу на мене дістатись, щоб подивити ся, як засьміеть ся прокинувшись море, як поповзе перший промінь над поверхню хвилї блакитної. І таки встиг чоловік: тільки що бризнуло сонце у небо снопами сліпучими і звеселивши ся радісно крикнула птиця злїтаючи в гору; тільки що впав зза рожевої хмарки прозорий туман, перший дня провозвістник і пожадливо схопила його неспокійная хвилька, — а чоловік уже стояв на менї, молитовно зіклавши обидві руки, і дивив ся... а очи сліз повні були... І дивив ся на небо, на море, утоплював очи в блискучії проміні сонця самого, впивав ся повітрєм холодного ранку, зітхав — і все щось шепотїв, шепотїв без кінця. В ньому бороло ся щось, клекотало — і він сам шанував і плекав у собі щось величнє, могутнє, мов море отеє, а почувши душею — мов виріс од разу! Дивним вогнем засьвітили ся очи, з уст виривалось горяче диханнє — він уже любив усе, достойне любови... Спішно він витяг із кишенї малесенький зшиток, у правую руку він паличку взяв невеличку і скоро-скоро водити почав тою паличкою щось у зшитку. Все він забув — і не бачив уже більше нї моря, нї сонця... Обличє горіло йому і міняло ся в фарбах, не охолоджував ранїшник чола горячого, хоч уже й шелестїв тріпотливим гилєм по балках та байраках...

— Довго водив він оттак що разу все скоріш і скорійше, не підіймав голови від маленького зшитку. Сонце зійшло уже зовсїм і тихо пливло у блакитї небес, розсїваючи сьвітло й тепло по вселенній, як підняв він попущену голову знову і глянув очима навколо, але в очах уже тільки частина була того блиску і сяйва,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

якими горіли вони за годину... Глибоко він зітхнув, сів на камінь отсей невеличкий, голову низько схилив підперши рукою і... замислив ся тяжко... Погляд безсило блукав над камінєм у низу біля самого моря, чайка летіла — а він і не бачив її і не чув, як скиглить зголоднілая птиця. Мабуть щось иньше почув уже він у безсилій душі і не вірив йому і бороти ся з ним він хотів...

— От нерішучо він став знов на ноги, узяв свій той зшиток маленький і щось почав, роздивляючись у нього, балакать до синього моря, до сонця, до промінів сьвітло-блискучих. То він потиху щось там гомонів ледве чутно, то знов одразу увесь підіймаючи голос, дуже кричав і розводив руками, а потім впять тихо балакав та лагідно так, ніби бавив коханую любку — і довго він так говорив взагалі, мабуть стільки-ж, як скільки писав він ранійше у зшитку свойому малому. Тільки — горе — чим далї тягла ся балачка його, чим вишче він голоса в верх підіймав і чим дужче розмахував у боки руками, тремтючи всім тілом — тим усе більше одчаю і згуби надій всіх гучало в тужних його нутах, а очи... губили остатнії проміні сяйва... А коли він докінчив і підняв їх — вони були мертві... Руки безсило упали з боків його тіла, книжечка випала і шуршучи об камінє листками, геть полетіла у море... Очи закрив він рукою і... гірко, болюче заплакав...

— Але раптом здрігнув ся він весь, крикнув у море якіїсь слова і заломивши за голову руки — кинув ся у море... І упав він на хвилї, не довго боров ся: двічі він вирнув всього і... пірнув уже на віки... А бриль його довго носило ще море на гребінях білих, то викидало на берег, то знов підманивши гойдало на хвилях, аж поки забило в якуюсь печерю і там зачепило напевне за камінь підводний... А сонце тим часом уже високо стало, загнало туман у невідомі краї, проміння цікаві далеко пірнали в блакитні глибини, але вже знайти не могли отого чоловічка чудного. От як загинув найперший із трьох тих безсилих.

І скеля замовкла. Тихо сиділи на ній рівнодушно-спокійнії птиці, чистючи пера свої; тільки одна якась птичка маленька потиху спитала:

— А чи не жаль тобі, скеле, було отого чоловіка?

— Ні, — дала відповідь скеля і знову замовкла.

Декілька птиць полетіло за здобичю і кричучи, поховались вони між камінєм та піною хвилї морської. Альбатрос знов спитав:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, а що було далї?

— А далї — теж саме було... тільки то вже над вечір. Сонце оббігло вже небо і падало повагом у бік протилежний тому, на якому воно показало ся ранком. Збіглись туди всї маленькі хмарки, щоби глянуть в останнє на яснеє коло свого сьвітлодавця і аж до завтрього з ним попрощати ся на ніч; вдячнеє сонце їх щиро усїх закрасило своїми найбільше коштовними фарбами і цїлувало палким поцїлунком прощання кождїськую хмарку. А на менї вже сидїв чоловік, улаштовуючи якийсь прилад ногастий, брав відотіль побагато тоненьких кілочків і все готуючи ся, поглядав на захід...

— Сонце-ж тим часом усе йшло нижче та нижче. Якось одразу розсипав ся полумень, небо усе в одну мить запалило ся і — ось мов дише воно пурпуровими фарбами! Ось тріпотить кармазин, запалало поплавлене золото, а десь з під низу вогонь вибиваєть ся, все до останку в собі пожираючи. Нїби убито здорового велетня, кров його густо тече, розливаєть ся — все захопила у русї своїм! Смужка тоненька блакитї прорвала ся і далеченько пробігла, тїкаючи — але не їй воювати з зажерливим полумєм! Бє воно хвилями геть в усї сторони, ллєть ся навколо вогненною лявою, довгим промінєм уловлює просторонь і немов стежить розкритою пащею кожну частиночку неба блакитного!...

— Спішно узявсь чоловік до того свого приладу. От на захід він уважно подивить ся, вхопить там оком декілька промінчиків і перенести їх беріжно квапить ся на полотенце біленьке натягнуте. Він одбирає все ріжнії палички, змазує потім усякими фарбами — білою, синьою і сьвітло-жовтою... маже і маже, і знову подивить ся — знову і знову фарби перемінює. Кріпко зубами вкусив губу нижчую і, поки є ще на небі промінє рожевеє, квапить ся він докінчити малюнок свій. Сердить ся, ножиком фарбу зоскрібує, і вона падає шматтями товстими, мох і камінє собою вкриваючи.

— А сонце нижче і нижче все падає, хоче за неба край спішно укрити ся, винним у пожежі себе почуваючи. От-от торкнеть ся вогнистою кулею моря поверхнї небесно-блакитної — і вже напевне запалить спокійнеє, як оте небо усе запалило ся. Два тодї моря палатимуть полумя, плещучи від одного та до другого!

— Вже і не дивить ся бідний худог отой в небо і хмари, пурпуром одягнуті — вся вже увага його на полотенцї, поки ясніє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ще сьвітла хоч крапелька. Спішно хапає фарби розмаїтії, кида усюди рукою нервовою, ножиком знову до щенту зоскрібує — і вже туманить ся око розсерджене... Сонце тим часом за обрій спустило ся, от почала і пожежа згасати, стало уже і над морем темнішати — а він усе в полотно придивляєть ся, фарб усе потрібних для себе шукаючи: хоче безсилою волї нікчемністю ще воювать бунтівничо з природою. Тільки загасли й останнії проміні, небо в сутїнї серпанок завинулось, а на малюнку нїщо не з'явило ся... Злобно худог кинув пензлї поламані, злобно дививсь на роботу безсилую і аж стогнав від болїння душевного. От він навколо поглянув в останнеє, з небом і морем на віки прощаючись, крикнувши в гору проклятте палючеє — прилад штовхнув геть у море бездоннеє. Потім і сам, не здолївши бороти ся, в небо руками в злобі погрожаючи, кинув ся він з висоти безконечної... Вдарив ся тїлом об камінї гострії, дуже від болю завив нестерпучого і у пилї від прибою невпинного мабуть знайшов на фарбах непередане...

— А ген далеко-далеко на обрії все говорило ще небо стемнїлеє, з моря несло прохолодою тихою, берег укрив ся таємними тїнями і... нїби чуло ся, як поблизу, оттут, повний утоми житєвої тяжкої, хтось оповідає повість журливую... повість про власнеє щастє розбитеє, сумно акордами те супроводючи...

І знову скеля замовкла... І птиці мовчали. Та тільки перша маленькая птиця тихо-тихенько спитала:

— Що-ж — і сього чоловіка не шкода було тобі зовсїм, холодная скеле?

— Нї, — рівнодушно сказала вона, і на мох її сїла роса. Знову злетїли геть птиці тії, що наскучило їм оповіданє скелї, а ситий гордяк-альбатрос попрохав:

— Ну, іще позабав нас остатньою повістю. Можна ще трошки послухать, а потім летїти-мем спати. Гарно заснути нам буде сьогодня — ніч тепла та люба. Росказуй, росказуй.

— Що-ж? Теж саме, знов теж саме, бо ріжниці я не бачу, — так лїниво каже скеля. — Прийшов третїй чоловічок — тільки в лютую годину довелось йому попасти — морем страшно хвилювало в ту безщасную годину. Понад морем звисли хмари, мов проклятє помсти, чорні і важкі непереможно, мов людський гріх первородний. Низько-низько попустились, мов грозили в море впасти — і воно перелякалось, било й било ся у хвилях і стогнало тя-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жко-тяжко. Вітер, вирвавши ся, з свистом натискав на кожну хвильку, і вона росла невпинно і воркочучи несла, ся і ударивши ся в мене розсипала ся в пилинї. Море дико реготало! В білих гребінях і в пінї колихало ся сьміючись — і за тисячі миль чутно було теє колиханє. Вітер рвав ся і метав ся, прихилились всї билини, птиці й риби поховались у затишках під камінєм; чорні хмари ніч зробили, день пожерши полохливий — і в таку добу могутну чоловік оттут з'явив ся.. Чи то вирнув він з під низу, чи то з верху він прилинув? Спішно витяг він інструмент і тонесенький пруточок і над самим морем ставши, приготовив ся заграти. Вітер бриль зірвав із нього і заніс кудись далеко, і жартуючи сердито розкуйовджував волосє — але той безумець сьмілий не звертав на се уваги... Гордо голову закинув, по струнї повів по товщій і прислухав ся до згуку, що поніс ся з інструменту... О, яким блїдим, нечутним був той згук в отсьому шумі — ледве-ледве я учула, хоч і добре прислухалась.

— Боже! Як злютив ся вітер, що ще сьміє хтось співати! Грубо свиснув він над морем і на гору гору зсунув, і ударив їх в камінє — і наповнив шумом небо... Заревіло дико море, з під навислої хмарини впала громова відповідь — і нечутно вже нїчого серед голосів природи... О, даремне силкував ся чоловічок щось зробити! Дурно квапив ся водити в зад, в перед прутком тоненьким і даремне скоро-скоро пальчиками бив по струнах — все потопло в шумі моря, в свистї вітру, в громі хмари!... Тріснула струна найтонча, а за нею і останнї. Поломив ся і пруточок і до серця притиснувши інструмент отой нікчемний та заплакавши болючо — впав із мене чоловічок у бурхливе пінне море... Підхопила його хвиля, гнївно вдарила об камінь і в хвилину потопила і розбила, розкидала — в мить і слїду не зосталось!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Знову спинила ся скеля, замовкла. Все вже затихло. Повагом ніч опускалась на море. Деякі птиці вже спали спокійно, голову в бік під крило завернувши; иньші дрімали собі рівнодушно, аби дослухати скелї розмови — тільки маленькая птичка тремтїла від оповідань отих безсердечних. З журом вона ледве чутно спитала:

— Зовсїм не шкода було тобі, скеле, й сього чоловіка?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, — знов спокійно одмовила скеля. Вже завернулась вона у прозорий туман, парою тихо зітхнула над морем, хоче заснути й собі, як те море заснуло... Ангели ночи й спокою давно пролетіли усюди, всього торкнулись крилами чарівними і одлетіли вже пріч...

— Так скажи-ж мені, скеле, в останнє — чи було тобі шкода коли хоч малої якої істоти? — журно-журливо спитала маленькая птиця.

І напів засипаючи скеля сказала.

— Раз тільки шкода зробилось мені — не істот, а моменту одного. То вже давно було... ранком блакитним... Ранком блакитним прийшло сюди двоє: старий і малий. З чорним від сонця обличем один, з мозолистими з праці руками, а другий... то дитина була безневинна. Ще біленьке було воно, не перетомлене тяжкою працею — і так весело, чисто дивили ся оченьки, а коли усьміхалось воно — мов перлинки біленькії блискав рядок зубеняток малих. Просто одягнуті були обидва; босими стали на мхове камінє — і той старійший з очима сліз повними високо високо в небо дитині показував, потім обводив рукою навколо, над морем, над берегом, скелями, й знову показував у небо блакитне дитині малесенькій. Міцно дитина його обхопила руками тоненькими; близько-близенько до діда всім тільцем тулила ся і полохливо, з наївним перестрахом у низ заглядаючи, моря глибокого й скелї високої, бідна, бояла ся...

— І пішли вони з мене, старий і малий; повагом пляв ся старий, на дубець він увесь обпирав ся, дитина-ж мала — як метеличок степом лїтала: то до квіток побіжить і понюхає їх нахилившись, а то вже, диви ся, женеть ся за коником сьвітло-зеленим, а потім поважно листочок якийсь роздивляєть ся, брівки стуливши й наморщивши чоло... І оттоді захотілось мені, щоб іще хоч разочок постояв старий з дитиняточком милим над морем, показував у небо високе рукою дитині, вона-ж щоб очицями дуже розкритими ще раз жахливо заглянула в синєє... От і по всьому... єдиний раз стало ся...

І скеля замовкла... заснула потиху... Теплий туман, що підняв ся від моря, завинув її обережно у димку прозору; тихо плескала ся хвиля в низу, неспокійні шепочучи речі і хтось то далеко-далеко ішов по степу і співав він роскішную пісню... Птиці давно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уже спали, за довгий весь день натомившись, тільки один альбатрос... широкі розправивши крила, набрав повні груди повітря, і кинувши покрик могутний у небо, упав він, мов куля, із скелї... Впав аж до моря і там доторкнувшись пером верху хвилї, випроставсь він і розмірно махаючи крилами, ген полетїв у отвертеє море... Довго ще видко було його горду фіґуру в жовтесенькій смужцї між небом і морем, а потім — пропав він... чи в небі чи в морі...

Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN